

Vuosisatojen ajan kasvikokeiluja historiallisissa puutarhoissa

Vanha hedelmätarha ympäröi Kaarinan Kuusiston kartanon päärakennusta.

Varhaisia viljelykokeiluja

Kartanoilla, ruukinkartanoilla ja pappiloilla on ollut suuri merkitys maamme puutarhakulttuurille ja -lajistolle. Aateliset ja säätyläiset olivat tietoisia eurooppalaisista viljelyksistä ja tilasivat puutarhakasveja omiin puutarhoihinsa. Tosin ensimmäiset viljelyskokeilut usein epäonnistuivat, koska ulkomailta tuodut taimet eivät usein kestäneet kylmiä talviamme.

Yksi suomalaisista varhaisimmista hedelmäviljelyksistä on ollut Uudellamaalla Suitian kartanolla. Kartanon omistaja **Klaus Fleming** pyysi kirjeessään edusmiestä lähettämään omenan ja päärynän taimia Tallinnasta Siuntioon vuonna 1539. Sata vuotta myöhemmin kartanolla

on ollut yhä jäljellä viisi omenapuuta ja kirsikoita. Omenat olivat tuottaneet vain pieniä happamia hedelmiä ja kirsikat eivät tehneet hedelmää ollenkaan. Tallinnasta tuodut hedelmäpuut olivat todennäköisesti kuolleet ja näiden virolaisten lajikkeiden perusrungot tai siementaimet olivat kasvaneet tilalle.

1600-luvulla kartanoissa ja joissakin pappiloissa viljeltiin omenoiden ja päärynöiden lisäksi esimerkiksi kirsikoita, porkkanoita ja punajuuria sekä tämän päivän kaupasta saatavia maustekasveja, esimerkiksi timjamia, tilliä, sinappia, persiljaa ja kuminaa. Rohdoskasveista isohirvenjuurta viljeltiin yskänlääkkeeksi ja humala oli kartanoiden tärkeimpiä viljelykasveja.

Keskiaikaiset luostari- puutarhat, 1800-luvun kartanoympäristöt ja 1900-luvun sairaalapuistot ovat kukin historiallisia puutarhoja. Kartoitettaessa vanhan puutarhan kasvillisuutta, on tärkeää ymmärtää puutarhan eri vaiheet ja tyyli suunnat. Kustakin vaiheesta voi olla jäljellä paitsi rakenteita myös arvokkaita kasviyksilöitä.

TEKSTI: Merja Hartikainen

KUVAT: MTT:n arkisto/Maarit Heinonen

1700-luvun hyödynajan puutarhat

1700-luvulla elettiin valistuksen ja hyödyn aikakautta, jolloin ihannoitiin luontoa, esteettisyyttä, monipuolista ravintoa ja ulkoilmaelämää. Tänä aikana kartanoihin, ruukinkartanoihin ja pappiloihin perustetut puutarhat olivat muotopuutarhoja. Muotopuutarhassa pääkäytävän molemmilla puolilla oli neljän tai suorakaiteenmuotoisia kortteleita, joihin istutettiin hyödyllisiä kasveja, kuten omenapuita, kirsikoita, karviaisia

ja herukoita. Kukille ja kasvimaille oli omat korttelinsa, viljeltävänä oli yrttejä ja rohdoksia, vihanneksia ja juurikkaita. Kortteleita suojasivat pensas- tai kuusiaidanteet.

Kasvit hankittiin edelleen useimmiten ulkomailta, esimerkiksi Inkaan Fagervikin ruukinkartanoon tuotiin omenapuita Tukholmasta. Myös kekeilunhalua oli, sillä **Pietari Kalmin** Amerikasta tuomia siemeniä viljeltiin Frugårdin kartanossa Mäntsälässä ja perunaa vuodesta 1749. Kartanot myös kylvivät omenansiemeniä ja näin jalostivat omenalajikkeita.

Pappiloissa omaksuttiin tämä ”kalmilaiseksikin” nimetty muotopuutarha-ajatus ja yhä tänä päivänä joissaki pappilapuutarhoissa on tuon ajan mukaiset symmetriset puutarhakorttelit. Koristekasveja Suomeen kotiutuivat 1700-luvulla mm. orapihlaja, pensasruusut, pihasyreeni ja siperianhernepensas.

1800-luvun maisemapuistoja

Fagervikin ruukinkartanoon perustettiin Suomen ensimmäinen maisemapuisto 1790-luvulla. Kanta-Hämeessä Jokioisissa Jokioisten kartanopuutarhan muotopuutarha laajeni ja osittain muutettiin 1790-luvulla maisemapuutarhaksi, joka yletyi Loimijoen toiselle puolen. Maisemapuutarhoissa ympäröivää luontoa kaunistettiin, ja puistojen polut risteilivät jättäen väliinsä pieniä puuryhmiä ja koristepensaita, paviljonkeja ja huvimajoja.

Suomeen koristekasveja tuotiin esimerkiksi Ruotsista ja Saksasta, siemeniä ja sipuleita tilattiin Keski-Euroopasta. 1800-luvulla puutarhakasveja tuotiin enenevässä määrin Venäjältä. Esimerkiksi Espoossa sijaitsevaan Träskandan kartanoon hankittiin Siperiasta siperianpihoja ja -lehtikuusia sekä hopeasalavia. Myös sellaiset tutut kasvit kuin tertuselja, kuusamat, jasmikkeet, valamon- ja mustialanruusu tulivat Suomeen idästä 1800-luvulla.

1900-luvulla koko kansan huviksi

Ensimmäiset julkiset puistot Suomessa perustettiin aivan 1700-luvun lopussa, sellaisia ovat esimerkiksi Hovioikeuden puisto Vaasassa, jonka istutukset aloitettiin vuonna 1781 ja Heinolan perspektiivi, nykyinen Maaherranpuisto. Nämä puistot olivat säätyläistön näyttätymispaikkoja eikä niinkään kansan viihtymiseksi perustettuja. Huvilapuutarhat kokivat kukoistuksensa 1800-luvulla, puutarhoja suunniteltiin oman maun ja oleskelun ehdoilla.

1800-luvun loppupuolella kunnat saivat itsehallinnon ja verotusoikeuden. Tämän ansioista oli mahdollista palkata kaupunkieihin puutarhureita ja pienimpiinkin kaupunkieihin rakennettiin julkisia puistoja, puistikoita ja puistokatuja.

Viheraluesuunnittelusta tuli osa kaupunkien suunnitelmallista toi-

mintaa 1900-luvun alusta lähtien. Samoihin aikoihin julkisten laitosten ympäristöjä ja hautausmaita kunnostettiin puistomaisiksi alueiksi. 1900-luvulta alkaen kaupunkipuistoista on tullut toiminnallisia, puistoihin suunniteltiin lasten leikkipuistoja ja liikuntapaikkoja.

Säätyläisten alun perin hankkimat perennat ja koristepensaat olivat kulkeutuneet torppien ja työläisten pihoihin ja sunnuntaikahveista nautittiin oman pihan syreenimajassa. Puutarhakulttuurista oli tullut kansan eri kerrosten yhteinen harrastus ja ravinnon monipuolistaja.

Lähteet:

Maunu Häyrynen & toimituskunta 2001: Hortus Fennicus – Suomalainen puutarhataide. Viherympäristöliitto.

Ruoff, Eeva 2002: Vanhoja suomalaisia puutarhoja. Otavan Kirjapaino Oy.

Pukkilan kartanolla Kaarinassa on 1700-luvun kaltainen ruutupuutarha